

Тетяна СОКОЛ

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальних туристичних дисциплін
Академія праці, соціальних відносин і туризму
<https://orcid.org/0000-0001-6106-4911>

Людмила МЕЛЬКО

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри туризму
Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права "КРОК"»
<https://orcid.org/0000-0002-5979-666X>

Сергій МЕЛЕСИК

кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму
Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права "КРОК"»
<https://orcid.org/0009-0001-9235-0280>

**ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ТУРИСТСЬКО-ЕКСКУРСІЙНОГО
СУПРОВОДУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

У статті представлено дослідження педагогічних проблем професійної підготовки фахівців туристичного супроводу у контексті сучасних умов розвитку туризму в Україні з урахуванням європейських вимог і на основі практичного досвіду. Зазначається, що в умовах військової небезпеки і складнощів в організації подорожі зменшується попит на закордонні поїздки, спостерігається спад у галузі в'їзного туризму і актуальним стає розвиток внутрішнього туризму, зокрема авторських турів, які розробляються і організовуються самими гідами. Це вимагає від фахівців оволодіння додатковими компетентностями щодо вирішення логістичних проблем, забезпечення безпеки подорожі, розробки програм доступного туризму для активного залучення у рекреаційну діяльність осіб із фізичними і психічними травмами, що має вирішуватися шляхом внесення у навчальні плани їхньої професійної підготовки відповідних тем і дисциплін. У статті наголошується на важливості розробки і прийняття професійного стандарту туристичного гіда.

Ключові слова: фахівці туристичного супроводу, внутрішній туризм, професійні компетентності, гід-екскурсовод, професійний стандарт туристичного гіда.

**Tetiana SOKOL
Liudmyla MELKO
Serhii MELESYK**

**PEDAGOGICAL PROBLEMS OF TRAINING
TOURIST AND EXCURSION
ACCOMPANIMENT SPECIALISTS IN UKRAINE
AT THE CURRENT STAGE**

The article presents a study of pedagogical problems of professional training of tourism support specialists in the context of modern conditions for the development of tourism in Ukraine, taking into account European requirements and based on practical experience. It is determined that in conditions

of military danger and difficulties in organizing travel and the demand for foreign trips decreases, there is a decline in the field of inbound tourism and the development of domestic tourism comes to the fore, in particular – author's tours, which are developed and organized by the guides themselves. This requires specialists to master additional competencies in solving logistical problems, ensuring travel safety, developing accessible tourism programs for active involvement in recreational activities of people with physical and mental injuries, which should be solved by introducing relevant topics and subjects into the curricula of their professional training. The article also emphasizes the importance of developing and adopting a professional standard for a tourist guide.

Key words: tourist accompaniment specialists, domestic tourism, professional competencies, tour guide, professional standard of a tourist guide.

Вступ. Неодмінним і важливим складником туристичної діяльності є екскурсійна справа. Поняття екскурсійної справи включає сукупність управлінсько-організаційних заходів і виробничої діяльності з надання екскурсійних послуг, теоретичним підґрунтям якого виступає екскурсознавство як комплексна дисципліна, що розкриває теорію, методику і техніку створення і проведення екскурсій [1, с. 20].

Центральним поняттям власне екскурсійної справи є екскурсія як специфічний вид пізнавальної діяльності. Українська енциклопедія туризму пропонує декілька визначень екскурсії, зокрема: як виду туристичної послуги, що забезпечує задоволення духовних, естетичних та інформаційних потреб туриста; як організованого процесу практичного пізнання навколишнього середовища під керівництвом фахівця-екскурсовода; як процесу наочного сприйняття екскурсійних об'єктів відповідно до запланованого маршруту в супроводі професійно підготовленого екскурсовода (гіда-перекладача) [14, с. 193–194]. Екскурсійний метод здобуття знань полягає в активному використанні різних видів наочності, комплексному характері сприйняття матеріалу різними органами чуття, взаємодії показу, розповіді і обов'язково – руху в екскурсії і в оптимальній взаємодії екскурсійних об'єктів, екскурсантів і екскурсовода в процесі її проведення. Важливість професійної підготовки гіда-екскурсовода як основного суб'єкта екскурсійної діяльності є незаперечною.

Аналіз попередніх публікацій. Кваліфікаційні характеристики та вимоги до професійної діяльності гіда-екскурсовода в основному викладено в межах загальних характеристик організації екскурсійної діяльності в підручниках та навчальних по-

сібниках таких авторів, як С. В. Грибанова, Л. А. Слатвінська, М. М. Поколодна, В. К. Бабарицька, А. Я. Короткова, О. Ю. Малиновська, С. Г. Нездоймінов, та інших. Значно менше представлено праць, присвячених професійній підготовці гіда-екскурсовода, зокрема, у контексті європейських вимог, серед яких – статті О. В. Коваленка [5; 6] та Т. Г. Сокол [12; 13]. Але сучасний стан туристсько-екскурсійної діяльності вимагає перегляду і доповнення концепції її підготовки з урахуванням умов, що нині склалися.

Метою статті є аналіз педагогічних проблем підготовки туристичних гідів в Україні в сучасних умовах розвитку українського туризму.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 5 Закону України «Про туризм» гіди-перекладачі та екскурсоводи є фахівцями туристичного супроводу. Також зазначається, «що перелік посад фахівців туристичного супроводу та кваліфікаційні вимоги до них визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин» [11].

Більш детальні визначення знаходимо у регіональних програмах розвитку туризму й екскурсій. Зокрема, ще в 2004 році в документі «Порядок надання туристичних послуг у м. Києві» було надано такі визначення фахівців туристичного супроводу, які точно окреслюють їхні компетенції: «Екскурсовод – фахівець, під керівництвом якого здійснюється з відповідними коментарями показ об'єктів, підпорядкований меті визначеної теми <...> Гід-перекладач –

особа, яка володіє фаховою інформацією про країну (місцевість) перебування, визначні місця, об'єкти показу, а також мовою іноземних туристів, яких приймають, або загальнозрозумілою для них мовою, надає екскурсійно-інформаційні, організаційні послуги та кваліфіковану допомогу учасникам туру в межах договору про надання туристичних послуг» [7].

Європейський стандарт CEN/TS 15565 (EN 15565), прийнятий в Україні як національний ДСТУ EN15565:2016 методом підтвердження з наданням чинності з 01 вересня 2016 року, встановлює мінімальні вимоги до компетентності та навчання екскурсіводів (гідів), визначаючи стандарти для тривалості навчання (близько 600 годин, 40 % теорії / 60 % практики) та кваліфікації для роботи в Європейському економічному просторі (ЄЕП), що полегшує визнання кваліфікацій між країнами-членами ЄС, дозволяючи гідам з однієї країни працювати в іншій за наявності еквівалентної кваліфікації. Цей стандарт допомагає забезпечити високий рівень послуг гідів, хоча передбачає, що країни можуть встановлювати свої додаткові вимоги, які мають відповідати загальним європейським стандартам [9]. Нині у підготовці туристичних гідів слід враховувати сучасні трансформації в українському туризмі, спричинені, зокрема, повномасштабною російською агресією.

В умовах військової небезпеки, складнощів в організації подорожі і, відповідно, зменшення попиту на закордонні поїздки, значного спаду в галузі в'їзного туризму на перший план виходить розвиток внутрішнього туризму. Останнім часом зростає попит на нішевий туризм, зокрема авторські тури, короткотривалі – 1–2-денні – екскурсійні подорожі, що досить часто гіді організують самостійно. Таким чином, у організаторів виникає потреба в оволодінні додатковими компетентностями стосовно вирішення логістичних проблем, питань забезпечення безпеки подорожі тощо.

Питання оволодіння вищезазначеними компетентностями необхідно вирішувати в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із туризму, майбутніх гідів. Варто включити в навчальні плани підготовки

фахівців із туризму відповідні компоненти. Наприклад, в Академії праці, соціальних відносин і туризму до навчального плану підготовки бакалаврів із туризму, крім обов'язкової дисципліни «Екскурсійна справа», також як вибіркова дисципліна пропонується «Організація туристичного супроводу», що додатково сприяє формуванню відповідних компетентностей. У навчальному плані підготовки бакалаврів із туризму Університету «КРОК», окрім обов'язкового освітнього компоненту «Організація екскурсійної діяльності», пропонується вибіркові освітні компоненти: «Туристична безпека», «Туристична логістика» тощо.

Нині основна активність у галузі екскурсійного туризму припадає на окремі регіони і громади. Змінюється тематика екскурсій. Натепер актуальним є меморіальний туризм – теми, пов'язані з героїчною боротьбою України проти російської агресії, теми воєнних злочинів, скоєних російськими окупантами. Прикладом є проєкт Міністерства розвитку громад та територій України «Єдиний маршрут місцями пам'яті», що створений на виконання Плану внутрішньої стійкості Президента України (10-го пункту «Політика героїв»), який поєднує «місця трагедій і героїзму; арт-об'єкти і меморіали; цифрові рішення та освітні компоненти». Пілотним став проєкт «Київщина. Місця пам'яті» у громадах Бучі, Бородянки, Гостомеля, Ірпеня, де були «встановлені інформаційні стели, сенсорні термінали, таблички з QR-кодами, які спрямовують на сайт проєкту з доповненою реальністю» [3].

Державне агентство розвитку туризму України працює над реалізацією проєктів, які популяризують Україну для українців і для світу, підтримуючи місцеві ініціативи, пропонуючи нові маршрути і дестинації. Але актуальними залишаються теми, пов'язані з історією і культурними надбаннями, історичними та природними пам'ятками окремих регіонів. Започаткований ДАРТ проєкт «Мандруй Україною» має на меті знайомити українців з їхньою рідною країною – «невідомою, красивою, різноманітною і цікавою». Кожен українець зможе відкрити для себе нові локації, дізнатися їхню історію, познайомитися із їх сучасним життям.

Наразі програма «Мандруй Україною» має охоплення близько 10 млн у соцмережах, банерній рекламі та в діджиталі [2].

Враховуючи вищевикладене, зазначимо, що в освітні програми підготовки фахівців важливо та необхідно включати дисципліни, спрямовані на формування знань про регіональні особливості дестинацій – історичні, природні, культурні. Серед таких навчальних дисциплін особливо важливими є: «Туристичне краєзнавство», «Регіональне краєзнавство», «Географія туризму», «Спеціалізований туризм» тощо. Відповідно, варто також удосконалювати їх програми з метою більш детального ознайомлення майбутніх фахівців із регіональними особливостями ресурсного потенціалу країни для його подальшого використання в організації туристичних подорожей Україною.

Війна вносить свої корективи в усі сфери життя сучасного українського суспільства. У результаті активних воєнних дій в Україні збільшується чисельність осіб із фізичними і психічними травмами, осіб з обмеженими фізичними можливостями. Вже зараз постає нагальна потреба залучити таких людей до активного суспільного життя, зробити доступними для них відпочинок, туризм і екскурсії.

На основі міжнародного стандарту ISO 21902:2021 Accessible tourism for all [15] в Україні було прийнято стандарт ДСТУ ISO 21902:2024 Туризм та пов'язані з ним послуги. Доступний туризм для всіх. Вимоги та рекомендації (ISO 21902:2021, IDT) [8]. У стандарті, зокрема, зазначається, що доступні програми мають сприйматися різними органами чуття, причому слід уникати інтелектуальних, культурних і мовних бар'єрів. Інформацію потрібно пропонувати у різних форматах (наприклад, спрощені маршрути, спрощений і стислий опис артефактів). У туристсько-екскурсійній роботі слід використовувати досягнення інформаційно-комп'ютерних технологій, інформаційних панелей, інтерактивних екранів та інтернет-додатків. Гіди повинні пройти навчання для підвищення обізнаності та здобуття знань, як використовувати засоби для людей з інвалідністю (наприклад, індукційні пеглі). Гіди мають бути ознайомлені з

особливостями користування автотранспортними засобами і вимогами до них, з облаштуванням та громадськими послугами на пішохідних туристичних шляхах та на об'єктах спадщини, з правилами поведінки в місцях загального користування тощо. Усе це вимагає вироблення у майбутніх фахівців відповідних компетентностей в процесі вивчення фахових дисциплін.

Слід також мати на увазі можливість наявності у майбутніх екскурсантів психологічних проблем. Для уникнення конфліктних ситуацій, створення в екскурсійних групах максимально комфортної психологічної атмосфери варто ввести до навчальних планів фахових навчальних закладів такі дисципліни, як «Психологія», «Прикладна психологія», та додати відповідну тематику у програми обов'язкових освітніх компонентів.

Однією із проблем, що перешкоджають якісній підготовці фахівців туристсько-екскурсійного супроводу, є відсутність професійного стандарту туристичного гіда. У національному Класифікаторі професій, за основу розробки якого свого часу було прийнято Міжнародну стандартну класифікацію професій (ISCO 88: International Standard Classification of Occupations/ILO, Geneva), яку Міжнародна конференція статистики праці Міжнародного бюро праці рекомендувала для переведення національних даних у систему, що полегшує міжнародний обмін професійною інформацією, вказані професії (табл. 1) [4].

Зазначимо, що мають місце досить великі розбіжності у реквізитах і неточності у визначенні змісту функціональних характеристик названих професій. Поняття туристичного гіда в національному класифікаторі професій України взагалі відсутнє. У європейській практиці поняття «екскурсовод» і «гід-перекладач» нині об'єднано єдиним поняттям «туристичний гід».

Європейський стандарт EN 13809:2003. IDT, прийнятий в Україні як національний ДСТУ EN15565:2016 методом підтвердження з наданням чинності з 01 січня 2019 року, надає таке визначення поняття «туристичний гід»: «Туристичний гід, гід-перекладач (tourist guide) – особа, яка проводить екскур-

Професії туристсько-екскурсійного супроводу у Класифікаторі професій

Код КП	Професійна назва роботи	Структура класифікатора
3414	Екскурсивод	Розділ: Фахівці. Підрозділ: Інші фахівці. Клас: Фахівці в галузі фінансів та торгівлі. Підклас: Консультанти з подорожей та організатори подорожей.
2444.2	Гід-перекладач	Розділ: Професіонали. Підрозділ: Інші професіонали. Клас: Професіонали в галузі економіки, соціології, археографії, археології, географії, кримінології та палеографії. Підклас: Професіонали в галузі філології, лінгвістики та перекладів. Група: Філологи, лінгвісти, перекладачі та усні перекладачі.

Джерело: складено на основі [4].

сії обраною відвідувачами мовою і роз'яснює культурну і природну спадщину будь-якої території; зазвичай така особа має кваліфікацію, що відповідає встановленим на цій території вимогам, яку надає та/або визнає відповідний компетентний орган» [10]. Але попри те, що в Україні прийнято європейський стандарт підготовки гідів, досі немає професійного стандарту, який би визначав кваліфікаційну характеристику туристичного гіда. Непросто якісно готувати фахівця, не маючи чіткого уявлення про його компетентності і компетенції, не маючи професійного стандарту.

На виконання завдання Наукової ради з туризму Міністерства економічної політики і торгівлі України (протокол № 4 від 6 червня 2019 року) було розроблено Рамку професійного стандарту туристичного гіда. Для її розробки було залучено фахівців із числа науковців, практиків, стейкхолдерів тощо. Їхні думки зафіксовано у відповідному протоколі. Матеріали було направлено до Департаменту туризму та курортів назва-

ного органу виконавчої влади в листопаді 2019 року. Але роботу не було продовжено, хоча на різних форумах говорилося про нагальність та необхідність створення такого стандарту. Цю роботу необхідно відновити та продовжити нині, враховуючи сучасні виклики та потреби українського суспільства.

Висновки. Таким чином, туристичний гід (гід-перекладач, екскурсивод) є важливим суб'єктом туристсько-екскурсійної діяльності. Професія гіда вимагає серйозної професійної підготовки на базі вимог європейських стандартів, але з урахуванням національних особливостей і сучасних викликів. Освітнім закладам, зокрема і закладам вищої освіти України, які готують фахівців із туризму, необхідно вводити в освітні програми і в навчальні плани компоненти, які відповідають викликам сучасної ситуації в країні у вітчизняному туризмі і сприяють формуванню необхідних компетентностей. Нагальною необхідністю є розробка і прийняття професійного стандарту туристичного гіда.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бабарицька, В., Короткова, А., Малиновська, О.** (2012) Екскурсознавство і музеєзнавство : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Альтерпрес. 444 с.
2. Державне агентство розвитку туризму України : офіц. сайт. URL: <https://www.tourism.gov.ua>
3. Єдиний маршрут місцями пам'яті – державна відповідь на потребу суспільства (2025, 29 квітня). *Міністерство розвитку громад та територій України*. <https://mindev.gov.ua/news/iedynyi-marshrut-mistsiami-pamiaty-derzhavna-vidpovid-na-potrebu-suspilstva-alona-shkrum>
4. Класифікатор професій. URL: <https://services.dtki.ua/classifiers/prof>
5. **Коваленко, О.** (2020). Особливості підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсиводів) у країнах Європейського Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27. Том 3. С. 102–106. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203674>

6. **Коваленко, О. В.** (2018). Сучасні проблеми підготовки та підвищення кваліфікації екскурсоводів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 60. С. 211–214.

7. Порядок надання туристичних послуг у м. Києві : Рішення Київської міської ради від 18.03.2004. № 88/1298. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MR040112>

8. Про прийняття національних стандартів : Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 20.05.2024 № 171. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=109468

9. Про прийняття нормативних документів України, гармонізованих з міжнародними та європейськими нормативними документами, та скасування нормативних документів України : Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 11.08.2016 р. № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0236774-16>

10. Про прийняття та скасування національних стандартів, прийняття зміни та поправки до національних стандартів : Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 19.12.2018 р. № 513. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0513774-18>

11. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z950324?an=476709>

12. **Сокол, Т.** (2019). Професійна підготовка туристичних гідів в Україні у світлі європейських вимог. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*, 2(2). <https://doi.org/10.31866/2616-7603.2.2.2019.189543>

13. **Сокол, Т. Г.** (2015). Проблеми професійної підготовки кадрів екскурсоводів і гідів-перекладачів для сфери туризму України. *Географія та туризм*. Вип. 34. С. 42–49. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2015_34_7

14. Українська енциклопедія туризму / за заг. ред. В. К. Федорченка. (2023). Київ : Юрінком Інтер. 660 с.

15. Accessible tourism for all. ISO 21902:2021. URL: <https://www.iso.org/standard/72126.html>

REFERENCES

1. **Babarycka, V., Korotkova, A., & Malynovska O.** (2012). Ekskursoznavstvo i muzeieznavstvo [Excursions and museums]. *Navchalnyj posibnyk. 2-ge, pererob. i dop.* Kyiv: Alterpress [in Ukrainian].

2. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrainy: ofitsiyni sait [State Agency for Tourism Development of Ukraine: official website]. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua> [in Ukrainian].

3. Yedyni marshrut mistsiamy pamiati – derzhavna vidpovid na potrebu suspilstva [A single route through places of memory is a state response to the need of society]. (2025, April 29). Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy – Ministry of Development of Population and Territories of Ukraine. Retrieved from <https://mindev.gov.ua/news/iedyni-marshrut-mistsiamy-pamiati-derzhavna-vidpovid-na-potrebu-suspilstva-alona-shkrum> [in Ukrainian].

4. Klasyfikator profesii [Profession classifier]. Retrieved from <https://services.dtkk.ua/classifiers/prof> [in Ukrainian].

5. **Kovalenko, O.** (2020). Osoblyvosti pidgotovky fakhivtsiv turystychnoho suprovodu (hidiv-ekskursovodiv) u krainah Yevropeiskoho Soiuzu [Special conditions of training of tourist accompaniment specialists (tour guides) in the countries of the European Union]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues in the humanities science*, 27(3), 102–106. Retrieved from <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203674> [in Ukrainian].

6. **Kovalenko, O. V.** (2018). Suchasni problemy pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii ekskursovodiv [Modern problems of training and advanced training of tour guides]. Naukovyi chasopys Ukrainського derzhavnogo universytetu imeni M. P. Drahomanov, Seria 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific book of hours NPU named after M. P. Dragomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospect, 60, 211–214 [in Ukrainian].

7. Poriadok nadannia turystychnykh posluh u m. Kyievi: Rishennia Kyivskoi miskoi rady vid 18.03.2004. № 88/1298 [Procedure for granting tourist services in Kyiv: Resolution of the Kyiv City Council dated 18.03.2004 № 88/1298]. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MR040112> [in Ukrainian].

8. Pro pryiniattia natsionalnykh standartiv: Nakaz Derzhavnogo pidpriemstva «Ukrainskii naukovo-doslidnyi I navchalnyi tsentr problem standartyzatsii, sertyfikatsii ta yakosti» vid 20.05.2024 r. № 171 [For the adoption of national standards: Order of the State Enterprise "Ukrainian Research and Training Center for Standardization, Certification and Quality" dated 05/20/2024 No. 171]. Retrieved from https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=109468 [in Ukrainian].

9. Pro pryiniattia normatyvnykh dokumentiv Ukrainy, hahmonizovanykh z mizhnarodnymy ta yevropeiskymy normatyvnymy dokumentamy, ta skasuvannia normatyvnykh dokumentiv Ukrainy: Nakaz Derzhavnogo pidpriemstva «Ukrainskii naukovo-doslidnyi I navchalnyi tsentr problem standartyzatsii, sertyfikatsii ta yakosti» vid 11.08.2016 r. № 236 [On the adoption of regulatory documents of Ukraine harmonized with international and European regulatory documents, and the cancellation of regulatory documents of Ukraine: Order of the State Enterprise "Ukrainian Research and Training Center for Standardization, Certification and Quality" dated 11.08.2016 No. 236]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0236774-16> [in Ukrainian].

10. Pro pryiniattia ta skasuvannia natsionalnykh standartiv, pryiniattia zminy ta popravky do natsionalnykh standartiv: Nakaz Derzhavnogo pidpriemstva «Ukrainskii naukovo-doslidnyi I navchalnyi tsentr problem standartyzatsii, sertyfikatsii ta yakosti» vid 19.12.2018 r. № 513 [For the adoption and repeal of national standards, the adoption of amendments and corrections to national standards: Order of the State Enterprise "Ukrainian Research and Training Center for Standardization, Certification and Quality" dated 19.12.2018 No. 513]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0513774-18> [in Ukrainian].

11. Pro turyzm: Zakon Ukrainy vid 15.09.1995 r. №324/95-VR [Law of Ukraine «On tourism» dated September 15, 1995 No. 324/95-VR]. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/Z950324?an=476709> [in Ukrainian].

12. **Sokol, T.** (2019). Profesiina pidhotovka turystychnykh hidiv v Ukraini u svitli yevropeiskykh vymoh [Professional development of tourist guides in Ukraine in the light of European requirements]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seria: Turyzm – Visnyk of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Tourism, 2(2). Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7603.2.2.2019.189543> [in Ukrainian].

13. **Sokol, T. H.** (2015). Problemy profesiinoi pidhotovky kadriv ekskursovodiv i hidiv-perekladachiv dlia sfery turizmu Ukrainy [Problems of professional training of excursion guides and guides-translators for the tourism sector of Ukraine]. Heohrafiia ta turyzm – Geography and tourism, 34, 42–49. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2015_34_7 [in Ukrainian].

14. **Fedorchenko, V. K.** (Eds.). (2023). Ukrainska encyclopedia turizmu [Ukrainian Encyclopedia of Tourism]. Kyiv: Urinkom [in Ukrainian].

15. Accessible tourism for all. ISO 21902:2021 Retrieved from <https://www.iso.org/standard/72126.html> [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 01.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025